

**IZVEŠTAJ O TRGOVINI LJUDIMA U SRBIJI
2017.**

Beograd, maj 2017. godine

ZAHVALNOST

Ovaj izveštaj nastao je u okviru vršenja delatnosti Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu.

Zahvaljujem se na podršci i profesionalnoj pomoći koju su pružili Sanja Kljajić, direktorka Centra za zaštitu trgovine ljudima; kao i Mirko Vreća i Lidija Milanović stručnjaci ove institucije.

Stručnu pomoć u obradi podataka pružio je Miloš Antić.

Autor
Vladan Jovanović

Sadržaj

| | |
|---|----|
| Uvod | 5 |
| Širenje okvira | 6 |
| Metodološke napomene | 7 |
| Mehanizmi zaštite žrtava trgovine ljudima u Srbiji | 8 |
| Trgovina ljudima – Definicije i fenomen | 11 |
| Deca u pokretu, krijumčarenje migranata i trgovina ljudima | 14 |
| Migrantska kriza | 16 |
| Izveštavanje o trgovini ljudima | 19 |
| Trgovina ljudima –ista slika iz drugog ugla | 22 |
| Nalazi o trgovini ljudima u Srbiji za 2016. godinu | 24 |
| <i>Prijave, identifikacija i broj žrtava trgovine ljudima</i> | 24 |
| <i>Karakteristike koje prati Centar</i> | 24 |
| <i>Zajedničke karakteristike</i> | 25 |
| <i>Karakteristike subjekata postupka identifikacije i žrtava trgovine ljudima</i> | 31 |
| <i>Karakteristike procesa trgovine ljudima</i> | 37 |
| <i>Nacionalna i transnacionalna eksploatacija</i> | 40 |
| Završni komentari i preporuke | 45 |

Lista tabela

- Tabela 1. Refleksija osnovnih podataka
- Tabela 2. Izvori prijava Centru
- Tabela 3. Uzrast i pol
- Tabela 4. Način eksploatacije, uzrast i pol žrtve
- Tabela 5. Poseban status
- Tabela 6. Mesto vrbovanja
- Tabela 7. Mesto boravka žrtve tokom eksploatacije
- Tabela 8. Transnacionalna eksploatacija
- Tabela 9. Vrste i tipovi eksploatacije

Lista grafikona

- Grafikon 1. Nacionalna pripadnost
- Grafikon 2. Poseban status
- Grafikon 3. Školska sprema
- Grafikon 4. Radno angažovanje
- Grafikon 5. Starosne grupe
- Grafikon 6. Odnos žrtve sa osobom koja ju je vrbovala
- Grafikon 7. Period vrbovanja
- Grafikon 8. Dužina eksploatacije

UVOD

Fenomen trgovine ljudima podrazumeva obavezu da se preduzmu preventivne mere, neophodne mere za uspostavljanje odgovarajućih mehanizama za ranu identifikaciju, pomoć i podršku žrtvama, kao i obavezu krivičnog gonjenja počilaca. Ovi zadaci mogu se realizovati isključivo kroz saradnju relevantnih socijalnih aktera – državnih organa, javnih službi (agencija) i organizacija civilnog društva. Dakle, suzbijanje trgovine ljudima obuhvata efikasno krivično gonjenje počilaca, ali i razvijanje različitih i adekvatnih vrsta pomoći žrtvama, radi njihove rehabilitacije i reintegracije odnosno integracije.

Pored toga, merenje trgovine ljudima je izazovni zadatak, sa mnogim nivoima složenosti. Usled društvene opasnosti koju trgovina ljudima predstavlja i drastičnosti a često i brutalnosti kršenja ljudskih prava žrtava, s ciljem unapređenja politika, propisa i prakse u borbi protiv trgovine ljudima potrebna je kontinuirana procena stanja u ovoj oblasti. Ova se procena gradi na nadnacionalnom nivou, a oslonjena je na sisteme provera od strane državnih organa, stručnjaka i organizacija koje se bave zaštitom žrtava trgovine ljudima. Prema navodima stručnjaka Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu, kada su u pitanju žrtve trgovine ljudima jako je teško doći do pouzdanih podataka. Trgovina ljudima je skrivena pojava, žrtve trgovine ljudima predstavljaju skrivenu populaciju što značajno otežava svaki istraživački rad. Osnov izveštavanja bilo na nacionalnom ili međunarodnom nivou, jesu podaci koje obezbeđuju državne institucije, međunarodne organizacije odnosno organizacije ovlašćene za identifikaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima. Iz tog razloga ovi podaci ne predstavljaju samo osnov za ispitivanje karakteristika trgovine ljudima već ukazuju i na nivo razvijenosti mehanizama za identifikaciju odnosno sposobnost određenog sistema da prepozna i reaguje na razne oblike vrbovanja i eksploatacije u okviru trgovine ljudima.¹

Iz ovako koncipiranog sistema međunarodne procene stanja u oblasti trgovine ljudima, nastaju redovni izveštaji o trgovini ljudima na nacionalnim nivoima. Iz perspektive Srbije, redovno izveštavanje ima za cilj da obezbedi kontinuirano sagledavanje i praćenje različitih aspekata trgovine ljudima, ali i da omogući uporedivost podataka sa podacima Evropske unije (u daljem tekstu: EU).

Ovaj izveštaj o trgovini ljudima u Srbiji, odnosi se na 2016 godinu, a sačinjen je iz perspektive i sistemske uloge koju ima Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu.

¹Vreća Mirko, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd

ŠIRENJE OKVIRA

Nekada nam više kaže ono što ne vidimo od onoga što nam je pred očima. Ako fenomen trgovine ljudima razmatramo samo iz perspektive institucionalne prakse Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu, biće nam mogući brojni uvidi. Oni će neizbežno biti uokvireni samim obimom prakse ove institucije, zasnovane na institucionalnom znanju utemeljenom na podacima (evidenciji i dokumentaciji). Ali, takvim sagledavanjem značajan deo fenomena trgovine ljudima ostaje nepoznat.

Ukazivanjem na postojanje kontekstualnih elemenata fenomena trgovine ljudima, ukazujemo na potrebu za razmatranjem ovog fenomenam izviše od jedne perspektive.

Insitucionalna praksa Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima je okvir koji ima dvostruki potencijal:

1) **Interni:** da ukaže na činioce i karakteristike te prakse, iz kojih možemo izvoditi zaključke o njenim prednostima i nedostacima, kaoi prostoru za organizaciona i metodološka unapređenja;

2) **Eksterni:** da ukaže na elemente pojave (trgovine ljudima) koji omogućavaju promišljanje o okolnostima koje navode na interne organizacione, metodološke i proceduralne promene u Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima.

METODOLOŠKE NAPOMENE

Ovaj izveštaj o trgovini ljudima u Srbiji, odnosi se na 2016 godinu. Sačinjen je iz dve perspektive:

- 1) Sistemske uloge koju ima Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu;
- 2) Konteksutalizacijom odnosno razmatarnjem prakse i sistemske uloge Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u kontekstu pojava i reakcija na elemente pojave trgovine ljudima koje dolaze izvan ove institucije, kao i u kontekstu srodnih fenomena koji imaju ili mogu imati vee sa trgovinom ljudima.

Izveštaj je sačinjen prvenstveno na osnovu podataka dobijenih od Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu.

Podaci sadržani u evidenciji Centra, statistički su obrađeni s ciljem kvantitativne analize i definisanja odgovarajućih varijabli. Raspoloživi podaci su analizirani i predstavljeni na kvantitativnom i kvalitativnom nivou.

Primarna persektiva je ona koja proističe iz sistemske uloge odnonso nadležnosti Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima. Ona je u vezi sa osnovnom svrhom izveštaja – sagledavanje fenomena trgovine ljudima u Srbiji s ciljem unapređivanja prakse zaštite žrtava.

Pri obradi podataka imalo se u vidu postizanje četiri cilja:

- 1) Sticaje uvida u fenomen trgovine ljudima u Srbiji, iz perspektive i s obzirom na praksu Centra kao dela sistema socijalne zaštite;
- 2) Korišćenje strukturisane baze podataka i indikatora koje preporučuje Eurostat, radi uporedivosti sa podacima EU;
- 3) Omogućavanje da podaci iz Srbije budu uvršteni u izveštaje Eurostata i doprinesu sagledavanju ovog fenomena na nivou EU;
- 4) Ukazivanje na mogućnosti koje sugeriše proširenje diskurizvnog okvira, kao i mogućnosti za unapređenja mehanizma zaštite žrtava trgovine ljudima.

MEHANIZMI ZAŠTITE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA U SRBIJI

Zaštita žrtava trgovine ljudima u Srbiji organizovana je institucionalno i proceduralno. Pod institucijama prvenstveno podrazumevamo državne organa i tela, kao i javne službe. U širem smislu pod institucijama podrazumevamo i organizacije civilnog društva, iz tri razloga:

1) Stoga što termin "institucije" pored državnog ima i društveno značenje. Za funkcionisanje zajednice nisu dovoljne državne institucije, već i funkcionalne društvene (socijalne) institucije, koje mogu biti formalne i neformalne, a proističu iz kulturoloških premisa, tradicije i načina društvene organizacije s ciljem davanja odgovora na izazove i potrebe članova zajednice i čitave zajednice;

2) Stoga što su organizacije civilnog društva *de facto* a umnogome i *de jure* deo mehanizma u brobi protvi trgovine ljudima;

3) Stoga što društveni razvoj nije moguć bez autonomnih decentralizovanih akcija. Ove akcije proističu iz ličnih ili zajedničkih ideja, organizovanja i napora. Podsticajni ambijent za funkcionisanje manje ili više neformalnih društvenih grupacija zasniva se na ličnim slobodama, slobodnm protoku informacija, debati motivaciji i proaktivnom delovanju građana.

U skladu sa ovim mehanizam za zaštitu žrtava trgovine ljudima sastoji se od Saveta za borbu protiv trgovine ljudima; Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima; Koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima; pravosudnih organa i policije; centara za socijalni rad; Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima i udruženja (nevladinih organizacija).

Savet za borbu protiv trgovine ljudima. Odlukom Vlade Srbije (2004) obrazovan je Savet za borbu protiv trgovine ljudima. Ovaj savet je konstituisan decembra 2005. godine kao stručno, savetodavno telo Vlade sa zadatkom da definiše nacionalne politike borbe protiv trgovine ljudima, kao i da kreira strateške ciljeve u okvirima jedinstvenog odgovora na problem trgovine ljudima. Savet čine ministri u čijoj nadležnosti su sledeći resori: unutrašnji poslovi; socijalna zaštita; finansije; pravda; prosveta i zdravlje. Koordinator za borbu protiv trgovine ljudima ima zadatak da koordinira rad ministarstava i nevladinih i međunarodnih organizacija, da se stara se o međunarodnoj i regionalnoj saradnji, prati stanje stvari i inicira aktivnosti u sferi borbe protiv trgovine ljudima i o tome izveštava Savet za borbu protiv trgovine ljudima.

Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima formiran je kao multidisciplinarno telo sastavljeno od predstavnika relevantnih ministarstva, nevladinih i međunarodnih organizacija. Ovaj tim je koncipiran kao poligon za prevazilaženje uočenih nepravilnosti i poteškoća u radu i stara se o realizaciji postavljenih strateških ciljeva.

Koordinator za borbu protiv trgovine ljudima ima zadatak da koordinira rad ministarstava, udruženja (nevladinih organizacija) i međunarodnih organizacija; da se stara se o međunarodnoj i regionalnoj saradnji; prati stanje stvari i inicira aktivnosti u sferi borbe protiv trgovine ljudima. O svojim aktivnostima koordinator izveštava Savet za borbu protiv trgovine ljudima.

Napomena

Potrebno je razmotriti razloge za eventualno redefinisavanje uloge navedenih tela, imajući u vidu promene u pogledu fenomena trgovine ljudima i uvođenja novih mehanizama.

Pravosudni organi i policija među kojima su Služba za borbu protiv organizovanog kriminala i Uprava granične policije i specijalizovani timovi u njihovim okvirima, obavljaju poslove iz ovira svojih sistemskih uloga. Policijanajčešće prva dolazi u kontakt sa žrtvama i ima razrađene procedure saradnje sa centrima za socijalni rad.

Centri za socijalni rad u skladu sa svojom delatnošću, imaju obavezu uključivanja u velikom broju slučajeva (maloletne žrtve, socijalno ugrožene žrtve, žrtve kojima je neophodna primena mere starateljske zaštite i dr.).

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu osnovan je radi unapređenja zaštite žrtava trgovine ljudima. Zaštitom žrtava trgovine ljudima, koja se ostvaruje funkcionisanjem ove ustanove, odvaja se podrška žrtvama trgovine od sankcionisanja krivičnog dela, ali se i uspostavlja funkcionalna veza između sistema socijalne zaštite, Ministarstva unutrašnjih poslova i organa pravosuđa. Delatnost Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, podrazumeva kako identifikaciju i utvrđivanje statusa žrtve trgovine ljudima, tako i sveobuhvatnu koordinaciju aktivnosti svih subjekata na nacionalnom i lokalnom nivou, i obavljanje aktivnosti koje se tiču zaštite prava i interesa žrtava trgovine ljudima. Ova ustanova ima dve operativne organizacione jedinice: Službu za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima i Prihvatilište za žrtve trgovine ljudima. Osnivanje Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu rezultat je opredeljenja države da unapredi sistemske resurse za suzbijanje trgovine ljudima, a pre svega zaštitu i podršku žrtvama trgovine u skladu sa zahtevima međunarodnih dokumenata čiji je država potpisnik. Koncept zaštite žrtava trgovine ljudima koji se ostvaruje kroz funkcionisanje ovog centra po prvi put odvaja podršku žrtvama trgovine od sankcionisanja krivičnog dela i suzbijanja trgovine ljudima uspostavljajući tesnu vezu između sistema socijalne zaštite, s jedne strane, i Ministarstva unutrašnjih poslova i pravosuđa, s druge strane, kao ključnih sistema države koji su odgovorni za suzbijanje trgovine ljudima i sveobuhvatnu podršku žrtvama trgovine ljudima.

Udruženja (nevladine organizacije) stavljaju na raspolaganje resurse za borbu protiv trgovine ljudima. Specijalizovane nevladine i međunarodne organizacije imaju važnu ulogu u zaštiti žrtava trgovine ljudima na operativnom nivou. Uloga ovih organizacija doprinosi diverzifikaciji mehanizama zaštite žrtava trgovine ljudima.

Pošto je trgovina ljudima promenljiv fenomen, a njegova fleksivnost proističe iz nacionalnih i nadnacionalnih dešavanja, zaslužuje kratki osvrt.

Trgovina ljudima je definisana međunarodnim i nacionalnim pripisima, Ovde ćemo se zadržati na tri definicije: definiciju iz Protokola UN o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima; definiciju iz Konvencije Saveta Evrope o brobi protiv trgovine ljudima; kao i onu iz Krivičnog zakonika Republike Srbije.

Prema *Protokolu UN o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima*, trgovina ljudima predstavlja vrbovanje (regrutovanje), prevoz, premeštanje, pružanje utočišta i prihvatanje osoba putem pretnje, upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili ugroženog položaja, ili davanja ili primanja novčanih sredstava da bi se dobio pristanak osobe u svrhu iskorišćavanja. Regrutovanje, transportovanje, transfer, prihvatanje i prijem dece u svrhu eksploatacije će biti smatrano trgovinom ljudima čak iako ne uključuje bilo koji vid prinude utvrđen u definiciji trgovine ljudima.

Definicije trgovine ljudima. Prema *Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima* (2005) trgovina ljudima znači vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica, uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju iskorišćavanja. Iskorišćavanje, u najmanju ruku, treba da uključuje iskorišćavanje prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili vađenje ljudskih organa.

U *Krivičnom zakoniku Republike Srbije* (član 388. stav 1), stoji: “Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od tri do dvanaest godina.”

Fenomen trgovine ljudima. Navedene defijicije su prvenstveno normativne. One ne omogućavaju uvid u uzroke trgovine ljudima. Uzroci trgovine ljudima mogu biti različiti i možemo ih razmatrati iz nakar sledećih perspektiva: ekonomske, političke, kriminalne, socijalne. Iz ekonomske perspektive uzroci trgovine ljudima leže u ponudi i potražnji². Sam pojam

²Videti više: “Prevenција trgovine ljudima”, Doležal Dalibor, 2007

“trgovina ljudima” je podrazumeva ekonomsku logiku fenomena, koja je sadržana u trgovini kao takvoj. Trgovina je ekonomski odgovor (ponuda) na potrebe tržišta (potražnju). Druga je stvar što je ova ekonomija nelegalna i predstavlja kršenje ljudskih prava, teško i složeno krivično delo. Socijalna dimenzija trgovine ljudima nalazi se delom u tome što ona može biti i kompleksan transnacionalni društveni fenomen, ali pre toga što se često povezuje sa siromaštvom kao socijalno-ekonomskom pojavom prvenstveno u nacionalnim zajednicama. Centralni element trgovine ljudima je eksploatacija – ekonomska pojava sa kriviminalnim atributima. Najzad, trgovina ljudima je fenomen umnogome iniciran političkim zbivanjima – ratom, kada ga posmatramo kao politiku koja se sprovodi drugim (oružanim) sredstvima.

Opšte mesto je da je trgovina ljudima nadnacionalni fenomen, jer se u značajnoj meri odvija na nadnacionalnom nivou, a globalna i regionalna zbivanja su uzroci prelivanja posledica ratova izvan granica u kojima se ratovi odvijaju. Aktuelna izbeglička kriza kao globalni fenomen, uzrokovana je ratovima prvenstveno u Siriji i Iraku, ali i oružanim sukobima u severnoj i podsaharskoj Africi. Ovde ne možemo ulaziti u dublju genealogiju ovih oružanih sukoba, kao i njihove brojne prateće pojave i posledice. Usredredićemo se na njih kao na uzroke velikih pokreta stanovništva, migracije unutar kojih se javljaju brojni fenomeni, među njima i trgovina ljudima.

Žrtva trgovine ljudima – terminološko određenje. Pojam žrtve trgovine ljudima složen je upravo onoliko koliko je složen i sam pojam trgovine ljudima. U članu 4. *Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima* stoji da je žrtva trgovine ljudima “**svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima**”. Ovako široko postavljena definicija obuhvata sve do sada poznate oblike eksploatacije žrtava ali dozvoljava i toleriše sve buduće pojavne oblike trgovine ljudima. Ovaj pojam trgovine ljudima u sebi nužno obuhvata i pojmove “pretpostavljena žrtva” i “identifikovana žrtva trgovine ljudima”. *Pretpostavljena žrtva* (presumed victim) je osoba koja se nalazi u postupku identifikacije, kod koje postoje pokazatelji koji ukazuju na trgovinu ljudima i koja se smatra žrtvom trgovine ljudima tokom celog postupka identifikacije bez obzira na konačan rezultat identifikacije. *Identifikovana žrtva trgovine ljudima* je osoba koja je u postupku identifikacije i formalno identifikovana kao žrtva trgovine ljudima.

Nacionalno zakonodavstvo Republike Srbije ne poznaje direktnu definiciju žrtve trgovine ljudima ali se kroz posredno sagledavanje određenih pojmova i definicija u raznim dokumentima može izvući zaključak i struktura pojma žrtve trgovine ljudima. Polazeći od sistema socijalne zaštite treba napomenuti da Zakon o socijalnoj zaštiti definiše i prepoznaje žrtve trgovine ljudima kao korisnike usluga socijalne zaštite (član 41.). U tom smislu žrtvama trgovine ljudima se omogućava korišćenje svih prava i usluga iz sistema socijalne zaštite. Ovako posredno definisan pojam žrtve trgovine ljudima kao korisnika prava i usluga u sistemu socijalne zaštite itekako je važan upravo zato što se identifikacija žrtava odvija u okviru sistema socijalne zaštite imajući u vidu da je Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima ustanova socijalne zaštite. Uz identifikaciju, pomoć i podrška se najvećim svojim delom odvijaju u sistemu socijalne zaštite nezavisno od uspeha krivičnog postupka i odluke žrtve da li želi

da učestvuje u krivičnom postupku ili ne. Odvajanjem sistema identifikacije i pružanja pomoći u okviru sistema socijalne zaštite koji egzistira nezavisno od sistema krivičnog gonjenja upravo je način kojim se u potpunosti implementira zaštita žrtava trgovine ljudima na bazi neuslovljene zaštite ljudskih prava žrtve. U tom smislu vidi se kako definisanje pojma žrtve trgovine ljudima kroz sistem socijalne zaštite ujedno znači, ne samo terminolosko determinisanje, već i konceptualno postavljanje žrtve u centar zbivanja kada je u pitanje suzbijanje trgovine ljudima. U krivičnom postupku pojam žrtve trgovine ljudima obuhvaćen je opštim pojmom "oštećeni". Ovim pojmom obuhvata se svako "lice čije je lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo". Ovakvom definicijom nije direktno obuhvaćen pojam žrtve trgovine ljudima ali se na posredan način ovim pojmom određuje položaj žrtve trgovine ljudima i opseg prava koje žrtva kao oštećeni ima u krivičnom postupku. Drugi zakonski propisi (Zakon o strancima, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, i dr...) pominju trgovinu ljudima i žrtve kao korisnike prava iz oblasti koje ti zakoni regulišu bez definisanja ovog pojma.³

³Vreća Mirko, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd

DECA U POKRETU, KRIJUMČARENJE MIGRANATA I TRGOVINA LJUDIMA

Trgovina ljudima je fenomen koji je sličan krijumčarenju migranata, zloupotrebi dečjeg rada i deci u pokretu. Najpre bi trebalo reći šta se smatra decom u pokretu i zašto je bitno da ovaj fenomen imamo u vidu pri razmatranju trgovine ljudima.

Deca u pokretu. Milioni dece u svetu migriraju pod različitim okolnostima – sama ili sa roditeljima i starateljima, dobrovoljno ili prisilno i sa različitim motivima – to može biti potraga za poslom ili obrazovanjem, bežanje od nepovoljnih okolnosti poput konflikata, a sama situacija kretanja ih može dovesti u povećan rizik, pogovoto ukoliko putuju bez pratnje.

Sa druge strane, pak, migracije u nekim slučajevima deci mogu pomoći da dođu do novih životnih mogućnosti. Prema definiciji međunarodne organizacije Save the Children, *„deca u pokretu su ona deca koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju pokret čini potencijalno izloženim rizicima od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja, nebrige i nasilja“.*

Odrednica „deca u pokretu“ obično obuhvata decu izbeglice, interno raseljenu decu usled prirodnih katastrofa ili oružanih sukoba, tražioce azila, iregularne migrante, žrtve trgovine ljudima, decu uključenu u život ili rad na ulici i povratnike iz procesa readmisije.

Krijumčarenje migranata i trgovina ljudima. Razlika između krijumčarenja migranata i trgovine ljudima nalazi se privenstveno u različitim ciljevima ove dve pojave. Cilj krijumčara migranata je zarada koju ostvaruju tako što će jedno lice ilegalno prebaciti preko jedne ili više međunarodnih granica uz pristanak osobe koja se krijumčari. Za razliku od njih, trgovci ljudima zarađuju eksploatacijom žrtava tokom dužeg vremenskog perioda. Žrtve trgovine ljudima po pravilu ne pristaju na eksploataciju, a učešće u eksploataciji obezbeđuje se pretnjama, prinudom, prevarom i drugim opresivnim merama. Krijumčarene osobepo stizanju na destinaciju, opet po pravilu, imaju slobodu daljeg kretanja i njihov odnos sa krijumčarima se tu završava, osim ako se krijumčarenje ne produžuje u trgovnu ljudima odnosno osim ako nije u funkciji trgovine ljudima, kada žrtve nemaju stvarnu slobodu kretanja.

Zloupotreba dečjeg rada. Zloupotrebom dečjeg rada smatra se onaj rad deteta, koji je mentalno, psihički, socijalno i moralno opasan i štetan za dete i koji utiče na obrazovanje deteta tako što onemogućava dete da pohađa školu, obavezuje dete da napusti obrazovanje pre vremena, ili prunuđuje dete da pohađa školu pod izuzetno teškim uslovima. Prema *Konvenciji MOR broj 182 o najgorim oblicima dečijeg rada* (1999) izraz najgori oblici dečijeg rada obuhvata: (a) sve oblike ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su prodaja i krijumčarenje dece, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece za učešće u oružanim

sukobima; (b) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave; (c) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i krijumčarenje droge onako kako su definisane relevantnim međunarodnim ugovorima; (d) rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece.

MIGRANTSKA KRIZA

Aktuelna migrantska kriza, iako si njeni uzroci geografski daleko od Srbije, pogađa Srbiju kao zemlju koja se nalazi na migranskim rutama u pokretima ugroženih ljudi prema zemljama Evropske unije. Na svom putu dugom hiljadama kilometara u potrazi za bezbednim i boljim životom izbeglice prolaze kroz Srbiju. Po proceni UNICEF-a deca izbeglice i migrantijesu najugroženija grupa, kojoj je potrebna zaštita zagarantovana *Konvencijom UN o pravima deteta*, ali i unutrašnjim propisima u Srbiji.

Politički establišment Evropske unije izbeglice je najpre dočekaao sa simpatijama i spremnošću da im kao žrtvama ratnih zbivanja, Evropska unija pruži sigurno utočište. Vremenom odnos prema izbeglicama postao je predmet žestokih kritika od strane dela evropske javnosti. Odnos prema migrantima postao predmet sporova među pojedinim članicama Evropske unije, s jedne strane Nemačka se zalaže za politiku "otvorenih vrata", iako i u toj politici postoje oscilacije inicirane unutrašnjim političkim razlozima. Na drugoj strani Mađarska, Slovačka i Poljska, smatraju da će one imati najveće posledice politike za koju se zalaže Nemačka. Kriza se do sredine 2015. godine uglavnom odražavala na mediteranskim obalama Italije, do kojih su brojni migranti dolazili brodovima i čamcima. Kasnije je daleko masovniji priliv izbeglica i migranata zabeležen na Balkanu. Kao rutu za ulazak u zemlje Evropske unije izbeglice koriste članice Evropske unije na periferiji (Grčku i Bugarsku), tako i Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju i Srbiju. Tokom 2016. godine suočeni smo sa reakcijama pojedinih država na masovan priliv migranata u vidu dizanja ograda i zatvaranja granica. Pojavilo se kratkotrajno narušavanje međudržavnih odnosa između Srbije i Mađarske, Hrvatske i Srbije i Mađarske i Hrvatske.

Tokom 2016. a naročito 2017. godine u zemljama zapadne demokratije sve češći su pozivi na preispitivanja prema izbeglicama i izbegličkoj krizi. Preispitivanja su politička, ali idu i toliko duboko da zadiru u društvenu strukturu modernih vrednosti zapadnih parlamentarnih demokratija zasnovanih na liberalizmu, ljudskim pravima i ličnim slobodama. Središte ovih preispitivanja može se videti kao traganje za merom između ličnih sloboda i kolektivne bezbednosti. Ovakva kretanja u javnom političkom diskursu, još uvek nisu stigla do zagovaranja dubinskih promena i odnosa prema korenskim uzrocima izbegličke krize. Oni se nalaze u temeljima na kojima se zasniva globalna ekonomija, interesi i uticajiveličkih sila i verovatno se u njih neće zadirati u bliskoj budućnosti. Ono što je relevantno za analizu koja se odnosi na zaštitu žrtava trgovine ljudima u Srbiji, jesu: 1) aktuelne posledice političkih odluka zemalja Evropske unije; 2) moguće posledice na duži rok.

Migrantska kriza u brojevima –Elementarni podaci. Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije⁴, od 1. januara do 31. decembra 2015. godine, državnu granicu Republike Srbije prešlo je 579.518 migranata sa Bliskog Istoka i Afrike koji su izrazili nameru za azil. Ovaj broj

⁴Migracioni profil Republike Srbije za 2015. godinu;
<http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/migracioni%20profil%202015.pdf>

višestruko je veći od broja tražilaca azila u 2014. godini (16.500). U predmetnoj publikaciji navodi se da se od maja 2015. godine, stotine hiljada migranata uputilo se ka Evropi, a razlozi za to su neprekidne borbe u njihovim zemljama porekla i svakodnevno povećavanje civilnih žrtava, kao i urušavanje državnog sistema u pojedinim zemljama podsaharske Afrike. U tom periodu, broj tražilaca azila u Republici Srbiji takođe je počeo ubrzano da raste, međutim, broj smeštenih tražilaca azila u centrima za azil postepeno se smanjivao, a pojedini centri za azil su ostali prazni. **Zadržavanje migranata koji su prolazili kroz Republiku Srbiju je bilo svega nekoliko dana, odnosno samo onoliko koliko je bilo neophodno da organizuju dalje svoj put ka zemljama EU**, a usled najava zatvaranja granica u Evropi.

Prema podacima Beogradskog centra za ljudska prava⁵, u periodu od marta do decembra 2016. godine broj prisutnih migranata u Srbiji je porastao. Tako je u martu u Srbiji bilo smešteno 2.000 migranata dok je u decembru taj broj bio 7.000 ljudi. Tokom 2016. godine 12.821 stranac je izrazio nameru da traži azil u Srbiji, ali je svega 574 stranca podnelo zahtev za azil. Među migrantima koji su duže ili kraće vreme boravili u Srbiji, veoma je mali broj onih koji su istinski želeli da tu traže azil. Nadležni organi nastojali su da pruže humanitaru zaštitu (privremeni smeštaj, hranu i zdravstvenu zaštitu) svim strancima bez obzira na to da li su tražili azil ili ne. U istoj publikaciji stoji da, pošto se politička klima susednih zemalja prema izbeglicama značajno promenila već krajem 2015, kao i početkom 2016. godine, **sve veći broj ljudi donosi odluku da traži azil u Srbiji jer ne može, ili samo uz velike rizike, može da napuste Srbiju**. Tako se dešava da stranci tek nakon nekoliko nedelja ili čak nekoliko meseci boravka na teritoriji Srbije odluče da zatraže azil.

Identifikacija žrtava trgovina ljudima među migrantskom populacijom⁶.

Opšte karakteristike aktuelnih migracija, pre svega masovnost i činjenica da se migranti, što je naročito bilo za njih bilo karakteristično u proteklom periodu, ne zadržavaju duže od 72 sata, već samo prolaze kroz Srbiju, predstavljaju otežavajuće okolnosti za identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Prepoznavanje mogućih žrtava trgovine ljudima od strane stručnjaka koji mogu doći u dodir sa žrtvama i njihova identifikacija predstavlja jedan od osnovnih preduslova za efikasno suprotstavljanje trgovini ljudima. Ukoliko se žrtva ne prepozna kao žrtva trgovine ljudima, izostaju adekvatni vidovi podrške i pomoći koji žrtvi trgovine ljudima mogu obezbediti uspešan oporavak i nedostaju podaci koji će omogućiti adekvatno praćenje ove pojave.

⁵Pravo na azil u Republici Srbiji 2016; Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2017; <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2017/03/Pravo-na-azil-u-Republici-Srbiji-2016-FINAL-za-stampu.pdf>

⁶U ovom delu korišćeni su delovi teksta "Identifikacija žrtava trgovine ljudima u kontekstu migracija"; Barjaktarević Danijela, Vreća Mirko – Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu. U vreme izrade ovog izveštaja, tekst još nije bio objavljen.

Žrtve trgovine ljudima ostaju neidentifikovane iz različitih razloga. Jako često psihološka trauma koju je pretrpela žrtva ne dozvoljava žrtvama trgovine ljudima da adekvatno procene situaciju i okolnosti kako bi popravile svoju situaciju. Žrtve trgovine ljudima koje se nalaze na teritoriji strane države se često plaše da će biti krivično gonjene za kršenje zakona te zemlje, što je naročito slučaj kada su prekršeni imigracioni zakoni vezani za ulazak i boravak na teritoriji te države. Pored toga, žrtve ne veruju predstavnicima državnih organa i struktura, jer često nisu svesne svojih prava i mogućnosti za dobijanje pomoći i zaštite. Ovo se naročito pokazalo kao važna katekteristika procesa identifikacije žrtava trgovine ljudima među migrantskom populacijom što uz još nekoliko okolnosti značajno otežava proces njihove identifikacije.

U kratkom vremenu koliko se migranti zadržavaju u Srbiji, mogućnost za uspostavljanje odnosa poverenja koji omogućava razgovor i identifikaciju je značajno smanjena. Kulturološke razlike, nedovoljno poznavanje kulture i običaja takođe otežavaju identifikaciju, kao i jezička barijera. Iako je u stručnoj javnosti opšte usvojen stav da migracije i ovakve situacije koje katarakteriše masovnost u broju ljudi u pokretu predstavljaju itekako izražen rizik od trgovine ljudima, te da je broj žrtava trgovine ljudima među migrantima veliki, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima dobio je krajnje skroman prijava za identifikaciju. Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima je prve prijave o mogućoj trgovini ljudima među migrantima primio u jesen 2015. godine. Do sada je samo u tri slučaja potvrđen status žrtve trgovine ljudima među migrantskom polulacijom. Jasno da je u ovakvim okolnostima gotovo nemoguće bilo izvršiti adekvatnu procenu okolnosti pod kojima ljudi putuju i na taj način izvršiti identifikaciju mogućih žrtava.

IZVEŠTAVANJE O TRGOVINI LJUDIMA

Izveštavanje o trgovini ljudima ima svoje uporište i opravdanje u pravu EU i sistemskoj ulozi *Eurostata*.

Eurostat je 2013. godine objavio prvi radni dokument o trgovini ljudima u Evropi. Dokument se odnosi na statistiku u oblasti trgovine ljudima i sadrži podatke za period 2010-2012. godina. Svi podaci i procenti u izveštaju *Eurostata* zasnovani na podacima iz zemalja članica EU. Podaci iz zemalja koje nisu članice EU, izneti su u nekim delovima posebno.

Zbirka uporedivih statističkih podataka o trgovini ljudima predstavlja deo šireg tekućeg nastojanja Evropske Komisije za poboljšanje statističkih podataka o kriminalu i krivičnom pravosuđu. U *Akcionom planu EU za merenje kriminala i krivičnog pravosuđa* (2006), pranje novca i trgovina ljudima identifikovani su kao prioritetne oblasti. Ovaj prioritet je ponovo istaknut u dokumentu o merenju kriminala u EU, usvojenom u Briselu u januaru 2012. godine, koji sadrži Akcioni plan za period 2011-2015 (*Measuring Crime in the EU: Statistics Action Plan 2011- 2015'* (COM(2011) 713)).⁷

Analize Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima. Prvu analizu Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima sačinio je u projektnom okviru, u partnerstvu sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM)⁸. Nakon završetka projekta Centar je na sebe preuzeo obavezu da nastavi sa izradom ovakvih analiza.

Prema *Izveštaju (2014)* koji se odnosi na 2013. godinu, u Srbiji su identifikovane 92 žrtve trgovine ljudima⁹

Izveštaj iz 2015. godine obuhvatala karakteristike procesa trgovine ljudima i karakteristike žrtava trgovine ljudima koje su status žrtve trgovine ljudima stekle tokom 2014. godine. U prvom delu analize predstavljene su informacije koje se odnose na karakteristike žrtava trgovine ljudima u Srbiji, uključujući i zajedničke indikatore za zemlje EU. Drugi deo predstavlja opis samog procesa trgovine, uključujući i karakteristike vrbovanja. Isto tako,

⁷ Videti više: *Measuring Crime in the EU: Statistics Action Plan 2011- 2015'* (COM(2011) 713)

⁸ Analiza je sačinjena u okviru projekta „Jačanje sistemskog partnerstva u implementaciji Nacionalne strategije za borbu protiv trgovine ljudima – komponenta jačanja sistema identifikacije i zaštite žrtava trgovine ljudima“, koji su partnerski sprovodili Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, a koji je bio finansiran od strane Razvojnog fonda IOM i i Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC). (Izvor: Milanović, M., Kljajić, S., Milanović, L., Antonić, M. (2015). Izveštaj o trgovini ljudima u Srbiji 2015. Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd. Preuzeto sa: <http://www.centarzztlj.rs/index.php/statistika>)

⁹Izvor: Milanović, M., Kljajić, S., Milanović, L., Antonić, M, (2014) Karakteristike procesa trgovine ljudima i žrtava trgovine ljudima u Srbiji koje su identifikovane 2013. godine. Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Beograd. Preuzeto sa: <http://www.centarzztlj.rs/index.php/statistika>)

detaljno su razmotrene razlike između trgovine ljudima na nacionalnom i transnacionalnom nivou.¹⁰ Tokom 2014. godine Centar je postupao na osnovu 370 prijava trgovine ljudima, od čega je u 125 slučajeva identifikovano da se radi o žrtvama trgovine ljudima. To predstavlja povećanje broja žrtava od 36 odsto u odnosu na prethodnu godinu.¹¹ Od ukupno 125 žrtava trgovine ljudima, samo 23 žrtve eksploatisane su u Srbiji, a 102 žrtave su prepoznate kao moguće žrtve trgovine ljudima u inostranstvu. Žrtve koje su otkrivene na teritoriji Republike Srbije eksploatisane su u 11 gradova odnosno opština, dok žrtve koje su građani Srbije imaju mesto prebivališta u 38 gradova odnosno opština.¹² Tokom 2014. godine je na samoj teritoriji Srbije identifikovano suviše malo žrtava kako bi se sprovedla ova analiza. Od većih gradova u Srbiji, najveći broj žrtava trgovine ljudima identifikovan je u Beogradu.¹³ Žrtve trgovine ljudima koje su identifikovane 2014. godine imaju prosečno obrazovanje, nemaju posao ili se još uvek školuju i uglavnom su iz urbanih naselja. Između žrtava trgovine ljudima u cilju radne i seksualne eksploatacija postoji značajna razlika u stepenu obrazovanja, pri čemu žrtve seksualne eksploatacije imaju niže obrazovanje od žrtava radne eksploatacije.¹⁴ Ukoliko posmatramo status žrtava u odnosu na tržište rada, najveći broj žrtava trgovine ljudima bilo je nezaposleno u trenutku vrbovanja, a samo je 6 žrtava (5 odsto), od čega dvoje dece, bilo stalno ili privremeno zaposleno, odnosno radno angažovano. Žrtve češće potiču iz urbanih naselja, pa je 77 odsto žrtava za koje postoje informacije živelo u 20 urbanism, a 23 odsto u ruralnim naseljima. Deca koja su žrtve trgovine ljudima češće nego ostale žrtve potiču iz urbanih naselja (95 odsto).¹⁵

Izveštaj iz 2016. godine, koji se odnosi na 2015. godinu¹⁶ pokazuje da je Centar radi identifikacije žrtava trgovine ljudima postupao na osnovu 128 prijava. Od ovog broja bilo je 106 novih i 22 prijave iz 2014. godine po kojima se postupalo tokom 2015. godine. U odnosu na 2014. godinu broj prijava opao je sa 370 na 128. Od 128 prijava, identifikacija je sprovedena za 64 osobe, od kojih je 40 osoba odnosno 62,5 odsto identifikovano kao žrtve trgovine ljudima, a u 24 odnosno 37,5 odsto slučajeva nije utvrđeno da se radi o žrtvama trgovine ljudima. U odnosu na 2014. godine broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima je opao sa 125 na 40. Od 40 identifikovanih žrtava trgovine ljudima izrazito najveći broj su žrtve seksualne eksploatacije (21 osoba odnosno 52,5 odsto slučajeva) i prosjačenja (10 osoba odnosno 25,0 odsto slučajeva). Dalje, tri osobe (7,5 odsto

¹⁰ Analiza je sačinjena u okviru projekta „Jačanje sistemskog partnerstva u implementaciji Nacionalne strategije za borbu protiv trgovine ljudima – komponenta jačanja sistema identifikacije i zaštite žrtava trgovine ljudima“, koji su partnerski sprovedili Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, a koji je bio finansiran od strane Razvojnog fonda IOM i i Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC). (Izvor: Milanović, M., Kljajić, S., Milanović, L., Antić, M. (2015). Izveštaj o trgovini ljudima u Srbiji 2015. Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd. Preuzeto sa: <http://www.centarzztlj.rs/index.php/statistika>)

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Videti više: “Izveštaj o trgovini ljudima u Srbiji (2016)”, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Beograd, Vladan Jovanović

slučajeva) žrtve su radne eksploatacije; po dve osobe (po 5,0 odsto slučajeva) žrtve su trgovine radi prinude na brak i prinude na vršenje krivičnih dela; a po jedna osoba (po 2,5 odsto slučajeva) žrtve su trgovine radi usvojenja i trgovine u pornografske svrhe.

TRGOVINA LJUDIMA – ISTA SLIKA IZ DRUGOG UGLA

Dobro je promeniti ugao posmatranja. To nekad pomogne da se objekat sagleda i drugačije, sa sadržajima koji nisu uočljivi iz samo jednog rakursra. Podsećamo da su deo mehanizma za zaštitu žrtava trgovine ljudima i specijalizovane nevladine organizacije. I one su deo sklopa institucionalne zaštite žrtava. Iz publikacije *“Monitoring i evaluacija zakonodavstva i politika suzbijanja trgovine ljudima i njihova implementacija u Republici Srbiji u 2014. i 2015. godini”*¹⁷ mogu se pronaći podaci, uvidi, i stavovi koji doprinose identifikaciji pitanja relevantnih za razmatranje funkcionisanja mehanizma zaštite žrtava trgovine ljudima u Srbiji.

Prema navodima iz ove publikacije, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu, neke žrtve je zvanično identifikovao na osnovu prijave drugih aktera. U većini slučajeva prijave su stizale od policije, ali u preliminarnoj identifikaciji su učestvovali i sistem socijalne zaštite, nevladine organizacije i međunarodne organizacije. Specijalizovane nevladine organizacije bile su uključene u identifikaciju žrtava.

Prema navodima ASTRE, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima iznosio je da prijave koje su stizale od nevladinih organizacija često nisu dovodile do formalne identifikacije jer se nije radilo o slučajevima trgovine ljudima, već o osobama koje su bile u riziku da postanu žrtve. S druge strane, nevladine organizacije su smatrale da su razlozi, tj. obrazloženje zašto nije došlo do identifikacije, koje navodi Centar za zaštitu trgovine ljudima – često nejasni.

Takođe, ASTRA iznosi da se, zbog stereotipa o romskoj kulturi i tradiciji, neke eksploativne prakse, kao što su prinudni ili dečji brakovi, ne prepoznaju kao moguća trgovina ljudima ili kao neprihvatljiva praksa. Nevladine organizacijetokom 2015. godine nisu zabeležile slučaj da neku osobu, za koju su smatrale da je žrtva trgovine ljudima, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima nije hteo da identifikuje kao žrtvu. U većini slučajeva kada prijave nevladinih organizacija nisu prihvatane, Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima nije mogao da stupi u kontakt sa osobom za koju se veruje da žrtva. Prethodnih godina je bilo slučajeva da Centar odbije da izvrši identifikaciju, ali to nikada nije predstavljalo prepreku zanevladine organizacije da nastave sa pružanjem pomoći.

Jedna nevladina organizacija koja radi sa decom ulice je istakla da sa Centrom za zaštitu žrtava trgovine ljudima ima dobru saradnju, ali ne i sa lokalnim centrima za socijalni rad, koji imaju primarnu nadležnost kad se radi o deci žrtvama trgovine ljudima. Ova organizacija tvrdi da u centrima za socijalni rad postoji manjak razumevanja i nekonzistentno tumačenje šta je to trgovina ljudima (npr. prinudni brakovi se često posmatraju kao deo kulturne tradicije, a ne kao krivično delo), što dovodi do neadekvatne ili nepravovremene reakcije.

¹⁷ ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima; Beograd, april 2016; <http://www.astra.rs/wp-content/uploads/2016/12/Izveštaj-o-trgovini-ljudima-u-Srbija-2014-2015..pdf>

U publikaciji stoje i navodi o obukama javnih službenika na temu trgovine ljudima. Službenici zaduženi za iregularne migrante i zaštitu izbeglica pohađali su neke obuke, konsultacije i sastanke na ovu temu, ali se radi o projektnim *ad hoc* događajima. Policijski službenici zaduženi za iregularne migracije istovremeno su zaduženi i za istrage u slučajevima trgovine ljudima. Već su obučeni da prepoznaju migrante koji su preživeli trgovinu ljudima ili koji su pod posebnim rizikom. Takođe, svi centri za socijalni rad u pograničnim opštinama imali su više puta priliku da saznaju nešto o problemu trgovine ljudima. Međutim, ti treninzi nisu dovoljni i nema dokaza da su zaista povećali kapacitete centara za socijalni rad da prepoznaju moguću trgovinu ljudima među izbeglicama i migrantima.

NALAZI O TRGOVINI LJUDIMA U SRBIJI ZA 2016. GODINU

Prijave, identifikacija i broj žrtava trgovine ljudima

Tokom 2016. godine Centar je postupao na osnovu **119 prijava**, radi identifikacije žrtava trgovine ljudima. U odnosu na 2015. godinu broj prijava Centru je opao na 119 sa 128, a u odnosu na 2014. godinu sa 370 prijava.

Tabela 1. Refleksija osnovnih podataka

| Godina | Broj prijava | Broj postupaka identifikacije | Broj identifikovanih žrtava |
|--------|-------------------|-------------------------------|-----------------------------|
| 2013 | 173 ¹⁸ | 173 ¹⁹ | 92 |
| 2014 | 370 | 229 ²⁰ | 125 |
| 2015 | 128 | 64 | 40 |
| 2016 | 119 | / | 57 |

Iz Tabele 1. Vidi se da je u 2016. godini od 119 prijava **57 osoba odnosno 47,89 odsto identifikovano kao žrtve trgovine ljudima**, a u 62 slučaja (52,10 odsto) nije utvrđeno da se radi o žrtvama trgovine ljudima.

U 2016. godini u odnosu na prethodu godinu smanjen broj prijava (sa 128 na 119), ali je povećan broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima (sa 40 na 57). Broj identifikovanih žrtava još uvek je znatno manji od onog iz 2014. godine (125) kao i onog iz 2013. godine (92).

Karakteristike koje prati Centar

Radi uporedivosti podataka sa sistemom evidencije koju vodi *Eurostat* na nivou EU, intencija u ovom izveštaju je da se iznose podaci grupisani na način koji omogućava uporedivost.

Način vođenja evidencije u Centru omogućava u značajnoj meri obradu podataka o osobama prema kojima je sprovedena identifikacija (**subjekte identifikacije**), kao i identifikovanim žrtvama trgovine ljudima. Ovakav način evidencije podataka omogućava jasne i relevante uvide po određenim varijablama u okviru ovih grupa.

U nastavku dajemo pregled podataka svrstanih u tri grupe:

- 1) **Zajedničke karakteristike koje se odnose na podatke o subjektima identifikacije i žrtvama trgovine ljudima;**
- 2) **Karakteristike subjekata postupka identifikacije i žrtava trgovine ljudima;**
- 3) **Karakteristike procesa trgovine ljudima.**

¹⁸Izvor: Podaci o osnovnim rezultatima identifikacije za 2013. godinu. Od ovog broja 132 prijave su iz 2013. godina, a 41 prijava je preneti iz 2012. godine. http://www.centarzztlj.rs/images/download/2013/GODISNJI_IZVESTAJ_IDENTIFIKACIJA_2013.pdf

¹⁹Ibid.

²⁰Izvor: Izveštaj o radu za 2014. godinu.

Važno je istaći da ne postoje potpuni podaci po svim varijablama u okviru navedenih grupa, što je uzeto u obzir prilikom razmatranja podataka, kao i pri zaključivanju i formulisanju preporuka.

Zajedničke karakteristike koje se odnose na podatke o subjektima identifikacije i žrtvama trgovine ljudima

Organizacije odnosno pojedinci koji su žrtvu uputili u Centar. Obaveštavanje Centra od strane drugih organa, organizacija i pojedinaca jeste neophodan deo funkcionalnog mehanizma u identifikaciji i zaštiti žrtava trgovine ljudima. Taj mehanizam utiče na broj osoba koje ulaze u proces identifikacije i, dalje, broj žrtava koje su na evidenciji Centra, i prema kojima Centar sprovodi mere i aktivnosti iz svoje nadležnosti.

U *Tabeli 2.* dati su podaci o broju i procentu lica upućenih od strane organizacija.

Tabela 2. Izvori prijava Centru

| | Frequency | Valid Percent |
|---|-----------|---------------|
| Valid Policija | 51 | 42,9 |
| Udruzenje gradjana | 10 | 8,4 |
| Medjunarodna organizacija | 18 | 15,1 |
| Porodica | 1 | ,8 |
| CSR | 17 | 14,3 |
| Ustanova za smestaj | 8 | 6,7 |
| Ministarstvo za rad, zaposlj,... | 1 | ,8 |
| Tuzilastvo | 3 | 2,5 |
| VJT Kraljevo | 1 | ,8 |
| N.N. lice | 1 | ,8 |
| Skola | 2 | 1,7 |
| CZZTLJ, tokom rada na predmetu | 3 | 2,5 |
| Sud | 1 | ,8 |
| Ambasada RS u Budimpesti | 1 | ,8 |
| Decije selo "Dr Milorad Pavlovic" Sremska Mitrovica | 1 | ,8 |
| Total | 119 | 100,0 |

Iz *Tabele 2.* vidi se da su tokom 2016. godine upućivanje Centru najviše vršili: 1) policija (51); 2) međunarodne organizacije (18); centri za socijalni rad (17); udruženja građana (10); i ustanove za smeštaj (8). Ostale organizacije udele u podnošenju prijava imale su sa jednim do tri slučaja.

U prethodnoj (2015) godini, Centar je raspolagao podacima za 64 osobe prema kojima je sproveden postupak identifikacije. Najveći broj upućivanja došao je iz centara za socijalni rad (24 osobe odnosno 37,5 odsto slučajeva); policije (18 osoba odnosno 28,1 odsto slučajeva) i udruženja (9 osoba odnosno 14,0 odsto slučajeva). Za razliku od prethodne godine, tokom 2016. kao izvori prijava u evidenciji Centrapojavljaju se novi entiteti (međunarodne organizacije, ambasada Republike Srbije), kao i evidentirani slučaj da je postupak pokrenut tokom rada na predmetu samog Centra.

Zaključci

U 2016. godini evidencijom u pogledu izvora prijava obuhvaćeno je svih 119 prijavljenih slučajeva, dok je za 2015. godinu ova vrsta podataka postojala samo na nivou slučajeva prema kojima je sproveden postupak identifikacije.

Ovo se, pored toga što za 2016. godinu evidenciji imamo veći broj tipova organizacija od kojih su stigle prijave, može smatrati unapređenjem u vođenju evidencije Centra i pruža bolji uvid u funkcionisanje mehanizma zaštite žrtava trgovine ljudima.

Preporuka

Potrebno je redefinisati sistem formiranja baze podataka, tako što će se u okviru "izvora prijava Centru" grupisati izvori po srodnosti, npr. ustanove socijalne zaštite, tužilaštva itd. Iz ovih grupa moguće je dalje specifikovati izvore prijava za potrebe eventualne dublje analize ove vrste podataka.

Način na koji je žrtva otkrivena. Način otkrivanja žrtve je u vezi sa upućivanjem, ali ne mora se nužno poklapati sa njim. Prema podacima Centra jedan organ odnosno služba može otkriti žrtvu, ali je drugi organ odnosno služba uputiti u Centar.

Tokom 2016. godine evidentirani su sledeći načini otkrivanja: 1) intervencija policije na osnovu prijave (31 slučaj odnosno 32,0 odsto); 2) intervencija policije u redovnim poslovima (21 slučaj odnosno 21,6 odsto); 3) redovna delatnost CSR (18 slučajeva odnosno 15,1 odsto); 4) aktivnosti međunarodnih organizacija (7 slučajeva odnosno 6,3 odsto); 5) redovna delatnost ustanove za smeštaj (5 slučajeva odnosno 5,2 odsto). Ostali načini na koji je žrtva otkrivena (aktivnosti nevladinih organizacija; dežurni telefon službe;

sumnja porodice; žrtva se sama prijavila; prijava iz škole; “terenski radnik ga video u parkiću da plaće”; redovna delatnost Centra; redovna delatnost suda; ambasada je otkrila; posumnjali su profesionalci u Dečijem selu) učestvuju u udelu sa jednim do tri slučaja.

Zaključci

Načini na koje su žrtve otkrivene tokom 2016. godine ne poklapaju se sasvim sa načinima otkrivanja žrtava tokom 2015. godine.

Ovo ukazuje na:

- 1) promenljivostu načinima prijave trgovine ljudima;**
- 2) responzivnost i spremnost mehanizma zaštite žrtava trgovine ljudima da otkrije ugroženo lice;**
- 3) osetljivost i prilagodljivost sistema evidencije Centra na ove promene, odnosno spremnost da te promene apsorbuje.**

Način eksploatacije. Evidentirani načini eksploatacije tokom 2016. godine bili su:

- 1) radna eksploatacija (7 slučajeva odnosno 12,3odsto);
- 2) seksualna eksploatacija (31 slučaj odnosno 54,4odsto);
- 3) prinuda na brak; (4 slučaja odnosno 7,0odsto);
- 4) prinuda na vršenje krivičnih dela (1 slučaj odnosno 1,8odsto);
- 5) prosjačenje (1 slučaj odnosno 1,8 odsto);
- 6) trgovina radi usvojenja (2 slučaja odnosno 3,5 odsto);
- 7) višestruka eksploatacija (radna, seksualna prosjačenje, (2 slučaja odnosno 3,5 odsto);
- 8) višestruka eksploatacija (radna i seksualna) (1 slučaj odnosno 1,8 odsto);
- 9) višetraka (seksualna, prinudni brak, prinuda na vršenje krivičnih dela)(1 slučaj odnosno 1,8 odsto);
- 10) višestruka (seksualna, prinuda na vršenje krivičnih dela, radna) (1 slučaj odnosno 1,8 odsto);
- 11) višestruka (prosjačenje, prinudni brak) (2 slučaja odnosno 3,5 odsto);
- 12) višestruka (seksualna, prinudni brak) (2 slučaja odnosno 3,5 odsto);
- 13) višestruka (seksualna, korišćenje u oružanim sukobima)(1 slučaj odnosno 1,8 odsto);
- 14) višestruka (prinudni brak, radna)(1 slučaj odnosno 1,8 odsto).

Način eksploatacije utvrđen je za svih 57 identifikovanih žrtava, jednako kao što je tokom prethodne godine (2015) Centar raspolagao podacima o načinu eksploatacije za svih 40 identifikovanih žrtava.

Zaključci

U najvećem broju slučajeva evidentirana je seksualna eksploatacija (31 slučaj odnosno 54,4 odsto), te se može konstatovati da je to bio dominantni način eksploatacije žrtava trgovine ljudima tokom 2016. godine.

Seksualna eksploatacija bila je najbrojnijevidentirani način eksploatacije u 2015. godini.

Nakon seksualne eksploatacije u 2016. godini po broju evidentiranih slučajeva slede: radna eksploatacija (7 slučajeva odnosno 12,3 odsto) i prinuda na brak (4 slučaja odnosno 7,0 odsto).

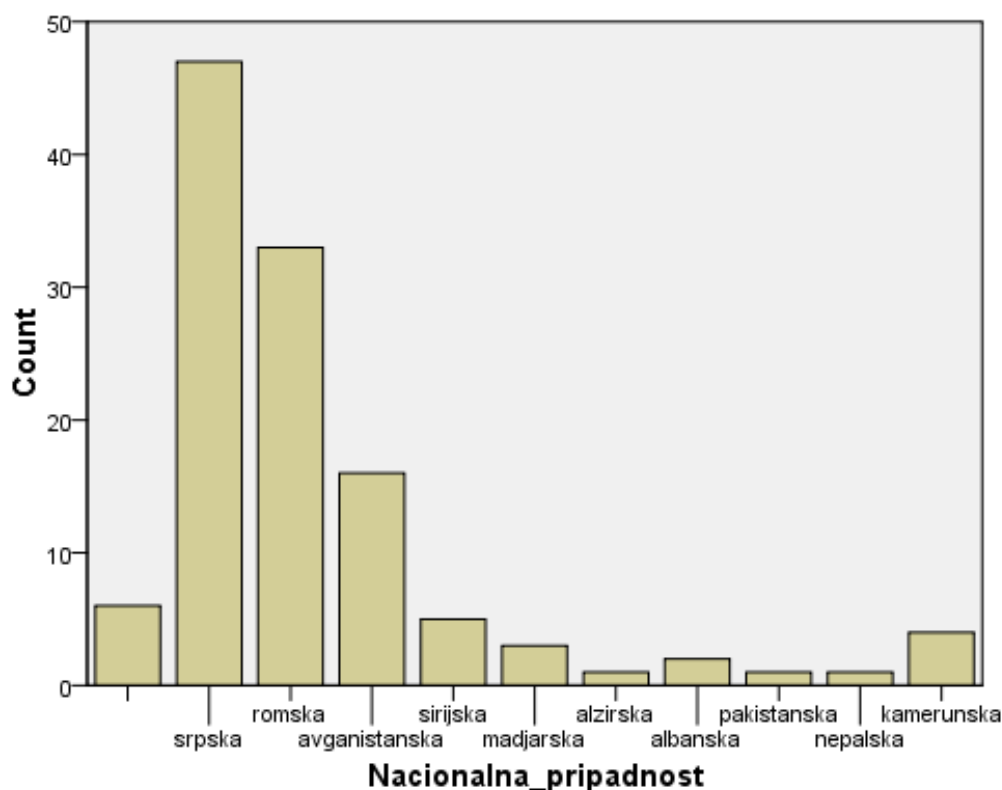
Novine u fenomenu u 2016. godini, sudeći po evidentiranim slučajevima u Centru, uočavaju se kroz višestruku eksploataciju u različitim kombinacijama: radna, seksualna prosjačenje; radna i seksualna; seksualna, prinudni brak, prinuda na vršenje krivičnih dela; seksualna, prinuda na vršenje krivičnih dela, radna; prosjačenje, prinudni brak; seksualna, prinudni brak; seksualna, korišćenje u oružanim sukobima; prinudni brak, radna.

Navedene evidentirane novine ukazuju na:

- 1) moguće povećanje brutalizacije ponašanja počilaca prema žrtvama;**
- 2) intenziviranje same eksploatacije putem multipliciranja načina eksploatacije;**
- 3) potrebu za dubljom analizom ove dimenzije fenomena trgovine ljudima, s ciljem proveravanja navedenih pretpostavki i utvrđivanja etiologije navedenih sadržaja samog fenomena.**

Nacionalna pripadnost. Podaci Centra o nacionalnoj pripadnosti subjekata identifikacije (*Videti Grafikon 1.*) ukazuju da su tokom 2016. godine identifikovane osobe sledećih nacionalnosti: 1) srpska (47); 2) romska (33); 3) avganistanska (16); 4) sirijska (5); 5) kamerunska (4); 6) mađarska (3); 7) albanska (2); 8) alžirska, pakistanska i nepalska (po 1).

Grafikon 1. Nacionalna pripadnost



Podaci o nacionalnoj pripadnosti pribavljani su na osnovu izjašnjavanja korisnika, u skladu sa zakonom, a evidentirani na broju podnetih prijava (119), za razliku od podataka za 2015. godine koji su evidentirani na nivou osoba prema kojima je sproveden postupak identifikacije (64), što se može smatrati unapređenjem u sistemu evidentiranja i obrade podataka Centra. Tokom prethodne (2015) godine, među subjektima identifikacije najviše pripadnika srpske nacionalnosti (33 lica odnosno 51,6 odsto slučajeva), zatim slede pripadnici romske nacionalnosti (20 lica odnosno 31,3 odsto slučajeva), dok su pripadnici ostalih evidentiranih nacionalnosti bili zastupljeni su u znano manjem broju.

Zaključci

Tokom 2016. godine postoji i prisustvo u evidenciji (na nivou podnetih prijava) osoba koje pripadaju nacionalnostima područjima zahvaćenim ratnim zbivanjima, pre svega avganistanskoj i sirijskoj nacionalnosti.

Navedeno je indikativno sa aspekta osetljivosti sistema prijavljivanja, prema povećanom broju izbeglica u Srbiji, iz ratnih područja.

Pružena podrška. Evidencija u pogledu podrške koju je tokom 2016. godine pružio Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima, postoji za 59 lica, od kojih je prema 54 osobe bilo pružene podrške, a prema 5 osoba nije pružena podrška. U pogledu pružanja podrške, Centar postupa u skladu sa svojim obavezama da svaka osoba, već od otpočinjanja postupka identifikacije, može dobiti potrebnu podršku. Razlog za izostanak podrške može biti odbijanje žrtve odnosno pretpostavljene žrtve, kao i nedostupnost osobe. Kao pružaoci podrške evidentirani su i centri za socijalni rad i nevladine organizacije. Centri za socijalni rad pružili su podršku za 34 osoba, dok za 25, nisu. Nevladine organizacije pružili su podršku za 10 osoba, dok to nisu za 49 evidentiranih osoba.

Broj osoba kojima je pružena podrška (59) kako od Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, tako i od strane centara za socijalni rad i nevladinih organizacija, ne poklapa sa evidentiranim identifikovanim žrvama trgovine ljudima u 2016. godini (57) niti sa brojem podnetih prijava (119).

Tokom 2015. godine, sve osobe koje su obuhvaćene procesom identifikacije (64), dobijale su podršku tokom identifikacije kao i nakon nje ukoliko su identifikovane kao žrtve trgovine ljudima. Ovaj uvid omogućavala je evidencija Centra.

Zaključci

Tokom 2016. godine evidencija o pruženoj podršci odnosila se na osobe koje su obuhvaćene procesom identifikacije.

Ne postoji doslednost u evidenciji Centra u pogledu pružene podrške, s obzirom na kriterijume: podnete prijave, osobe obuhvaćene identifikacijom ili identifikovane žrtve.

Preporuka

S ciljem jasnijih uvida u pruženu podršku, potrebno je ustanoviti dosledni sistem evidencije, tako što će se pružena podrška evidentirati u odnosu na osobe obuhvaćene identifikacijom odnosno identifikovane žrtve.

Starateljska zaštita. Prema Porodičnom zakonu, centar za socijalni rad je organ starateljstva i isključivo je nadležan za stavljanje lica pod starateljstvo i određivanje staratelja. Prema evidenciji Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima podaci o primeni mere starateljske zaštite postoje za 116 lica, što je 97,5 odsto od ukupnog broja podnetih prijava (119). Od navedenog broja (116) nisu pod starateljstvom 92 osobe (79,3 odsto), a pod starateljstvom se nalazi 8 osoba (6,9 odsto) dok je mera privremenog staratelja primenjena za 16 osoba (13,8 odsto).

Broj osoba mlađe od 18 godina (deca) pod starateljstvom je šest, a sa privremenim starateljem 16. Od odraslih osoba sa evidencije Centra, samo dve su pod starateljstvom a niti jedna nema privremenog staratelja, sve u skladu sa procenama organa starateljstva i na osnovu odredaba Porodičnog zakona.

Karakteristike subjekata postupka identifikacije i žrtava trgovine ljudima

Uzrast i pol. Podaci o uzrastu i polu, prema evidenciji Centra, postoje na nivou 119 osoba odnosno s obzirem na broj podnetih prijava.

Tabela 3. Uzrast i pol

| Count | | Pol | | Total |
|--------|-----|-------|--------|-------|
| | | muski | zenski | |
| Uzrast | -18 | 25 | 40 | 65 |
| | +18 | 7 | 47 | 54 |
| Total | | 32 | 87 | 119 |

Iz Tabele 3. vidi se da je od 65 osoba mlađih od 18 godina na evidenciji 25 dečaka i 40 devojčica, kao i da je od 54 punoletne osobe bilo 7 muškarca i 47 žena. Podaci o uzrastu i polu, prema evidenciji Centra za prethodnu (2015) godinu, postoje na nivou osoba u odnosu na koje je sproveden postupak identifikacije.

Način eksploatacije u odnosu na uzrast i pol identifikovanih žrtava. Upoređivanje podataka s obzirom na način eksploatacije, uzrast i pol žrtve omogućava uvid koji može doprineti unapređenju zaštite žrtava trgovine ljudima.

Tabela 4. Način eksploatacije, uzrast i pol žrtve

| Pol | | | Uzrast | | Total |
|--------|---------------------|---|--------|-----|-------|
| | | | -18 | +18 | |
| muski | Vrsta eksploatacije | Radna eksploatacija | 1 | 6 | 7 |
| | | Prinuda na vršenje krivičnih dela | 1 | 0 | 1 |
| | Total | | 2 | 6 | 8 |
| zenski | Vrsta eksploatacije | Seksualna eksploatacija | 8 | 23 | 31 |
| | | Prinuda na brak | 3 | 1 | 4 |
| | | Prosjačenje | 1 | 0 | 1 |
| | | Trgovina radi usvojenja | 2 | 0 | 2 |
| | | Visestruka eksploatacija (radna, seksualna prosjačenje) | 1 | 1 | 2 |
| | | Total | | 13 | 25 |

| | | | | | |
|--------------|----------------------------|---|-----------|-----------|-----------|
| | | Visestruka eksploatacija (radna i seksualna) | 0 | 1 | 1 |
| | | Visetruka (Seksualna, Prinudni brak, prinuda na vršenje krivičnih dela) | 1 | 0 | 1 |
| | | Visestruka (seksualna, prinuda na vršenje krivičnih dela, radna) | 0 | 1 | 1 |
| | | Visestruka (prosjacenje, prinudni brak) | 2 | 0 | 2 |
| | | Visestruka (seksualna, prinudni brak) | 0 | 2 | 2 |
| | | Visestruka (seksualna, koriscenje u oruzanim sukobima) | 1 | 0 | 1 |
| | | Visestruka (prinudni brak, radna) | 1 | 0 | 1 |
| | | Total | 20 | 29 | 49 |
| Total | Vrsta eksploatacije | Radna eksploatacija | 1 | 6 | 7 |
| | | Seksualna eksploatacija | 8 | 23 | 31 |
| | | Prinuda na brak | 3 | 1 | 4 |
| | | Prinuda na vršenje krivičnih dela | 1 | 0 | 1 |
| | | Prosjacenje | 1 | 0 | 1 |
| | | Trgovina radi usvojenja | 2 | 0 | 2 |
| | | Visestruka eksploatacija (radna, seksualna prosjacenje) | 1 | 1 | 2 |
| | | Visestruka eksploatacija (radna i seksualna) | 0 | 1 | 1 |
| | | Visetruka (Seksualna, Prinudni brak, prinuda na vršenje krivičnih dela) | 1 | 0 | 1 |
| | | Visestruka (seksualna, prinuda na vršenje krivičnih dela, radna) | 0 | 1 | 1 |
| | | Visestruka (prosjacenje, prinudni brak) | 2 | 0 | 2 |
| | | Visestruka (seksualna, prinudni brak) | 0 | 2 | 2 |

| | | | |
|--|----|----|----|
| Visestruka (seksualna, koriscenje u oruzanim sukobima) | 1 | 0 | 1 |
| Visestruka (prinudni brak, radna) | 1 | 0 | 1 |
| Total | 22 | 35 | 57 |

Pregled u *Tabeli 4.* dat je u odnosu na broj identifikovanih žrtava (57). Ako se fokusiramo na podatke za tri dominantna načina eksploatacije (seksualnu eksploataciju, radnu eksploataciju i prinudu na brak), možemo videti da su tokom 2016. godine, žrtve seksualne eksploatacije dominantno bile žene starije od 18 godine (23), ali evidentirano je i osam devojčica. Takođe očekivano, žrtve trgovine radi prinude na brak bile su osobe ženskog pola, i to tri maloletne i jedna punoletna osoba. Žrtve radne eksploatacije bili su isključivo muškarci, i to jedan dečak (ispod 18 godina) i šest odraslih uškaraca (iznad 18 godina).

Navedeni podaci potvrđuju da su rodna dimenzija i uzrast žrtve važni pokazatelji koji treba da usmere institucionlnu i sistemsku pažnju u vezi sa unapređenjem sistema identifikacije i podrške žrtvama.

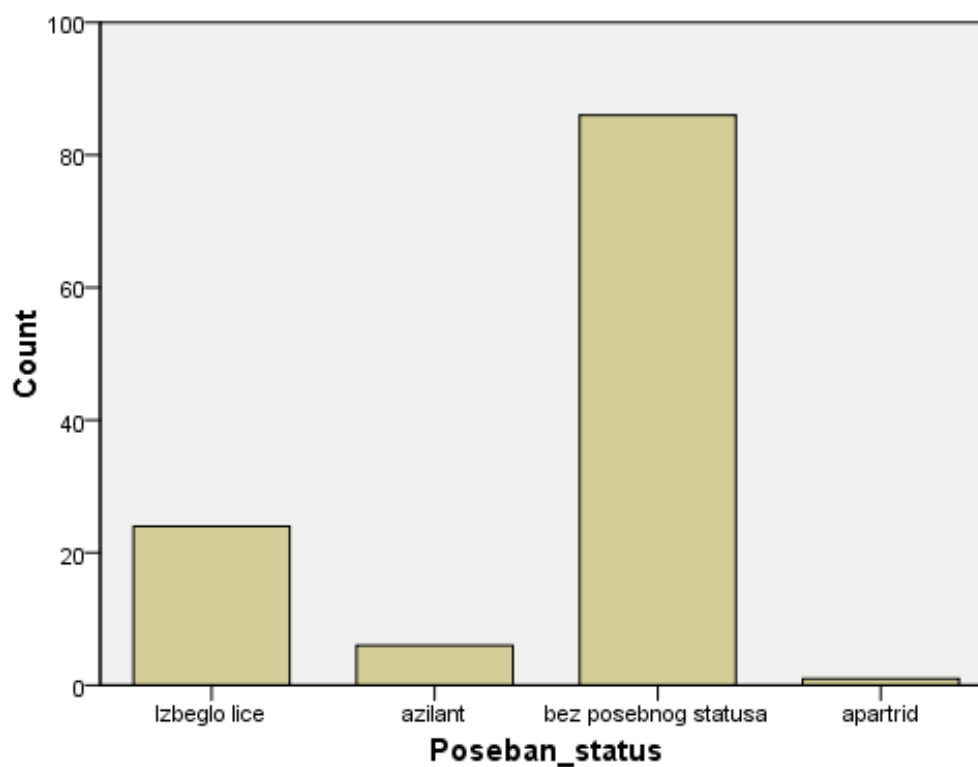
Poseban status subjekata identifikacije. Tokom 2016. godine evidencijom Centra su, u okviru posebnih statusa obuhvaćeni sledeći statusi: izbeglo lice; azilant; lica bez posebnog statusa; kao i lice sa statusom apatrida.

Tabela 5. Poseban status

| | Broj | Procenat |
|----------------------|------|----------|
| Izbeglo lice | 24 | 20,5 |
| azilant | 6 | 5,1 |
| bez posebnog statusa | 86 | 73,5 |
| apartrid | 1 | ,9 |
| Total | 117 | 100,0 |
| Nedostaju podaci | 2 | |
| Total | 119 | |

Pregled dat u *Tabeli 5.* ukazuje da je u okviru 119 osoba odnosno podnetih prijava, poseban status utvrđivan za 117 osoba (98,3 odsto) dok za dve osobe (1,7 odsto) nedostaju podaci u odnosu na poseban status. Ako zanemarimo činjenicu da je najveći broj bez posebnog statusa (86 odnosno 72,3 odsto) – dominantni udeo lica sa nekim od navedenih posebnih statusa su izbegla lica (24 odnosno 20,2 odsto) od ukupnog broja podnetih prijava (119). Signifikantan je i broj azilanata (6 odnosno 5,1 odsto).

Grafikon 2. Poseban status



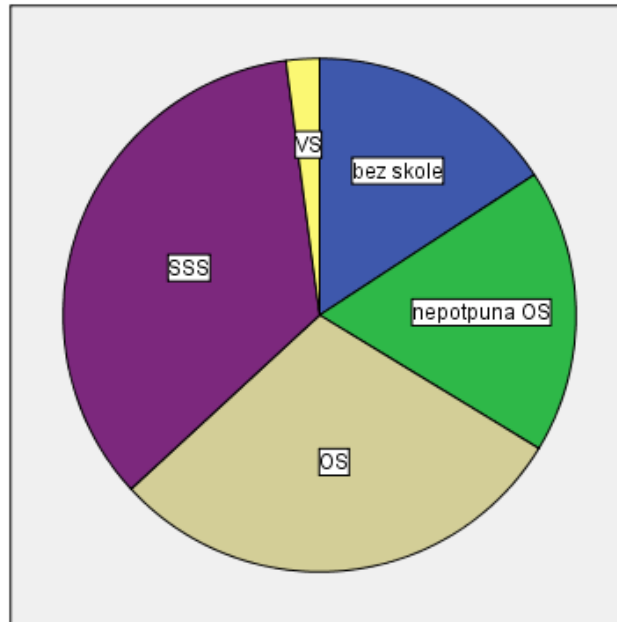
Preporuka

Potrebno je preispitati formulacije stavki u okviru varijable "poseban status", s ciljem razdvajanja tražilaca azila od azilanata, kao i izbeglica od migranata.

Bračni status, školska sprema i radni status. Za 87 osoba postoje podaci o bračnom statusu: neoženjen/neudata (62); u braku (6); vanbračna zajednica (13); razveden/a (6).

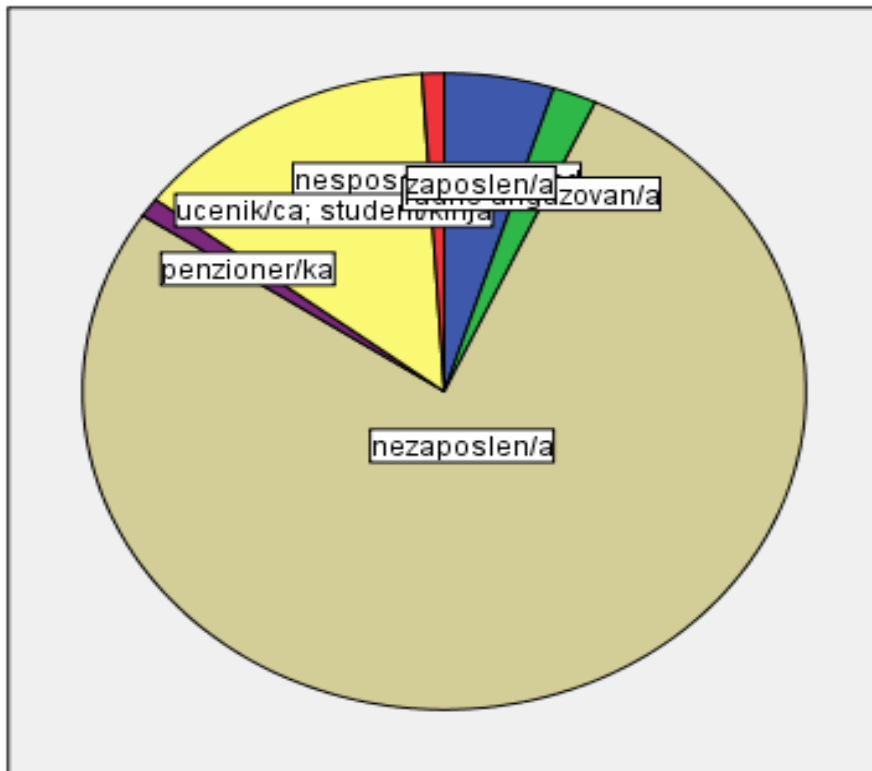
U pogledu školske spreme videti *Grafikon 3. Školska sprema*, a radne angažovanosti *Grafikon 4. Radno angažovanje*.

Grafikon 3. Školska sprema



U pogledu školske sprema najviše je osoba sa srednjom školom i osnovnom školom, za čim sledi broj onih sa nepotpunom osnovnom školom i bez škole. Sa visokom školom je najmanje osoba.

Grafikon 4. Radno angažovanje



U pogledu radnog statusa izrazito dominantan udeo je nezaposlenih lica.

I u prethodnoj (2015) godini, najizloženije trgovini ljudima su bile su nezaposlene osobe; osobe bez škole, sa nepotpunom osnovnom školom ili sa završenom osnovnom školom.

Prethodna uključenost u trgovnu ljudima. Od 59 obrađenih u pogledu ove varijable, 56 osoba (94,9 odsto) je prvi put u lancu trgovine ljudima, a tri osobe (5,1 odsto) imale su prethodna iskustva. I tokom prethodne (2015) godine najveći broj osoba (90,3 odsto) bio je prvi put u lancu trgovine ljudima, dok je 3,2 odsto imalo prethodna iskustva sa trgovinom ljudima.

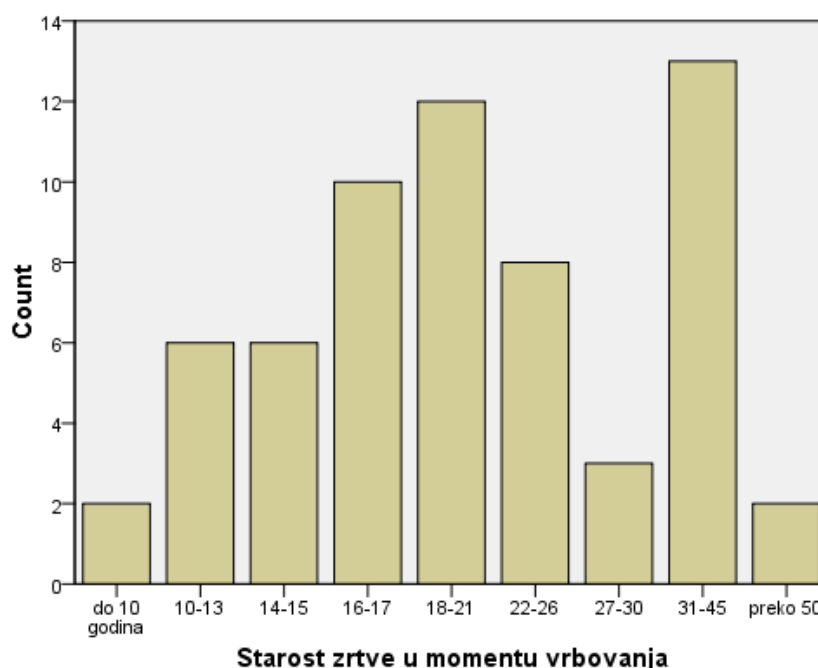
Tip naselja. Od 98 osoba za koje postoji ovaj podatak, 86 (87,8 odsto) potiče iz urbanih naselja, dok je iz ruralnih naselja zabeleženo 12 osoba (12,2 odsto).

Karakteristike procesa trgovine ljudima

S obzirom na to kojim se sredstvima vrši vrbovanje (usmeno, preko štampe ili interneta), kao i na to da žrtve mogu biti vrbovane u svojoj zemlji porekla ili u zemlji odredišta – u nastavku dajemo pregled karakteristika procesa trgovine ljudima. Ove karakteristike najpre se iznose s obzirom na: 1) uzrast žrtve u trenutku vrbovanja; 2) odnos žrtve sa osobom koja ju je vrbovala; 3) period vrbovanja; i 4) mesto življenja tokom vrbovanja. Na kraju dajemo osvrt na dužinu eksploatacije i tip trgovine ljudima kojima je žrtva izložena.

Uzrast žrtve u trenutku vrbovanja prikazan je na *Grafikonu 5*, gde su date starosne grupe do 10 godina, 10-13, 14-15, 16-17, 18-21, 22-26, 27-30, 31-45, i preko 50 godina starosti.

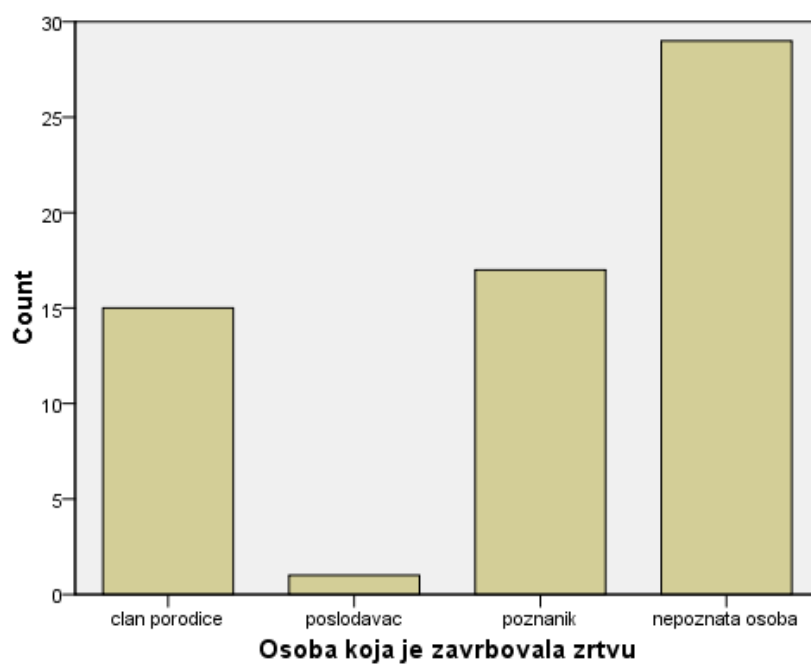
Grafikon 5.



Najveći broj žrtava u trenutku vrbovanja imao je između 31 i 45 godina, zatim između 18 i 21 godinu, pa između 16 i 17 godina. Najmanje je onih ispod 10 i preko 50 godina.

Odnos žrtve sa osobom koja ju je vrbovala prikazan je na *Grafikonu 6*, gde su date sledeće grupe osoba koje su zavrbovale žrtvu: član porodice; poslodavac, poznanik; i nepoznata osoba.

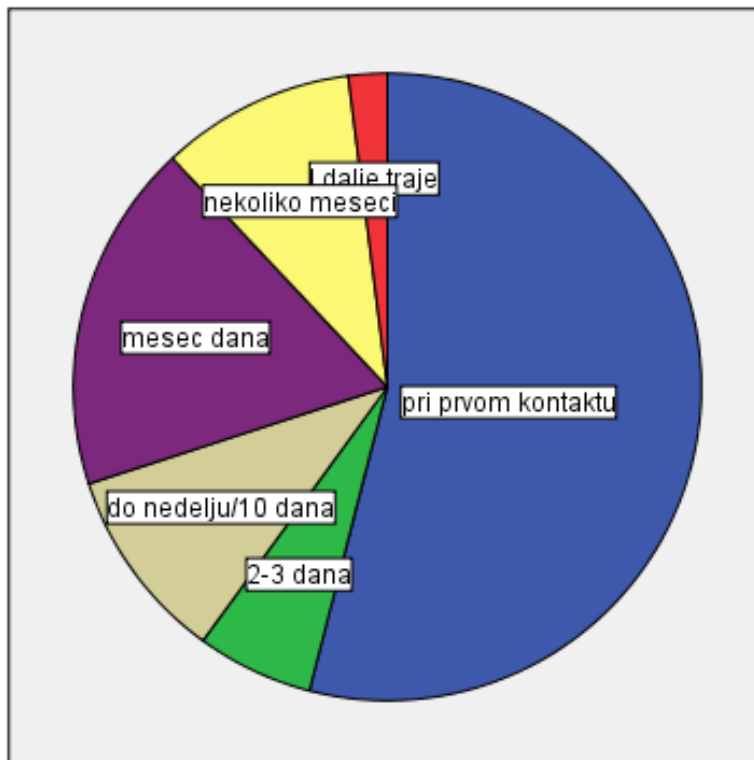
Grafikon 6.



Osoba koja je zavrbovala žrtvu najčešće je bila nepoznata osoba, zatim poznanik, pa član porodice. Ovi pokazatelji su suštinski isti kao i u prethodnoj (2015) godini.

Period vrbovanja tokom 2016. godine poznat je za 50 osoba, od čega: 1) pri prvom kontaktu (27); 2-3 dana (3); do nedelju/10 dana (5); mesec dana (9); nekoliko meseci (5); i dalje traje (1).

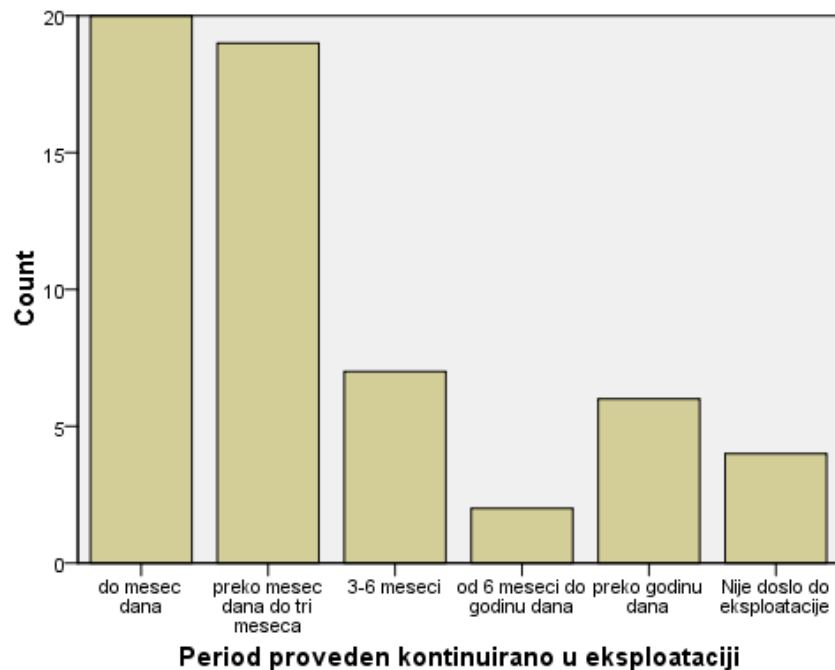
Grafikon 7. Period vrbovanja



Mesto življena žrtve tokom vrbovanja razlikovalo se i u ukupnom broju od 61 slučaja, kretalo: u sopstvenom domu (49); kod srodnika (4); u inostranstvu; u partnerovom stanu; i u domu nepoznatih osoba (po dva slučaja); te na smestaju u ustanovi socijalne zastite; i kod trafikera (po jedn slučaj).

Dužina eksploatacije identifikovanih žrtava kreće se u rasponu od mesec dana, pa do preko godinu dana.

Grafikon 8. Dužina eksploatacije



Iz *Grafikona 8* može se videti da je dužina eksploatacije u najvećem broju slučajeva bila do mesec dana; pa u trajanju od mesec dana do tri meseca; a zatim u trajanju od tri do šest meseci.

Nacionalna i transnacionalna eksploatacija

Mesto vrbovanja i mesto gde je žrtva boravila tokom eksploatacije. Trgovina ljudima može biti međunarodna i interna odnosno lokalna. Žrtve mogu biti vrbovane i eksploatisane u sopstvenoj zemlji, ali se mesto vrbovanja može i razlikovati od mesta eksploatacije. Takođe, vrbovanje i eksploatacija se mogu odvijati u stranoj zemlji u odnosu na poreklo odnosno državljanstvo žrtve. Učesnici u trgovini ljudima mogu imati različite uloge, od vrbovanja do eksploatacije, a i njihovi odnosi sa žrtvom mogu biti različiti.

Nije retkost da su osobe koje vrbuju odnosno eksploatišu žrtvu, osobe od poverenja - srodnici, članovi uže porodice, kao i ljudi koje žrtva poznaje duži vremenski period. Na to ukazuje i evidencija Centra o mestu vrbovanja.

Tabela 6. Mesto vrbovanja

| | Frequenc y | Valid Percent |
|---|---------------|------------------|
| Valid u porodicnoj kuci | 34 | 55,7 |
| u neposrednom okruzenju porodicne kuce | 16 | 26,2 |
| u kulturno-sportskim objektima, kaficu | 1 | 1,6 |
| na autobuskoj, zeleznickoj stanici, aerodromu | 1 | 1,6 |
| na radnom mestu | 1 | 1,6 |
| u mestu letovanja, rehabilitacije | 1 | 1,6 |
| drugo | 1 | 1,6 |
| ustanova socijalne zastite | 1 | 1,6 |
| na ulici | 2 | 3,3 |
| kod navodnog poslodavca | 2 | 3,3 |
| tokom putovanja | 1 | 1,6 |
| Total | 61 | 100,0 |
| Missing System | 58 | |
| Total | 119 | |

Kao najčešća mesta vrbovanja Centar je tokom 2016. godine evidentirao: porodičnu kuću i neposredno okruženje.

Mesto boravka žrtve tokom eksploatacije dato je u *Tabeli 7.*

Tabela 7. Mesto boravka žrtve tokom eksploatacije

| | Broj |
|---|-----------|
| Avganistan, Iran, Turska, Grcka, Makedonija, Srbija | 1 |
| Backo Gradiste | 1 |
| Bec | 1 |
| Beograd | 1 |
| Berlin | 1 |
| Bogatic | 1 |
| Hamburg | 1 |
| Ingolstad, Nemacka | 1 |
| Ljubljana | 1 |
| Loznica | 1 |
| Miratovci | 1 |
| Moskva | 3 |
| Nemacka | 2 |
| Nemacka, Belgija | 1 |
| Nemacka, Dortmund | 1 |
| Novi Sad | 10 |
| Podgorica, Beograd | 1 |
| Sabac | 1 |
| Salerno, Italija | 1 |
| Skoplje | 1 |
| Smederevo | 2 |
| Smederevska Palanka i Beograd | 1 |
| Srbobran | 1 |
| Svajcarska | 2 |
| Turska, Grcka, Srbija | 1 |
| Valjevo | 4 |
| Vranje | 1 |
| Zrenjanin | 1 |
| Zrenjanin, Novi Sad, Kikinda, Nemacka, Obrenovac | 1 |
| Total | 46 |

Poznati su podaci o mestu boravka tokom eksploatacije za 46 žrtava.

Tokom vrbovanja žrtve su živele: u sopstvenom domu 49 (80,3 odsto); kod srodnika 4 (6,6 odsto); na smestaju u ustanovi socijalne zaštite 1 (1,6 odsto); u inostranstvu 2 (3,3 odsto); u partnerovom stanu 2 (3,3 odsto); u domu nepoznatih osoba 2 (3,3 odsto); kod trafikera 1 (1,6 odsto). Podaci po ovoj varijabli poznati su za 61 osobu.

Tabela 8. Transnacionalna eksploatacija

| | | Broj | Procenat |
|-------|-----------------|------|----------|
| Valid | Nacionalna | 37 | 64,9 |
| | Transnacionalna | 20 | 35,1 |
| | Total | 57 | 100,0 |

Iz Tabele 8. vidi se da je Tokom 2016. godine od 57 identifikovanih žrtava, žrtava nacionalne trgovine bilo je 37 (64,9 odsto), a transnacionalne 20 (35,1 odsto). I tokom prethodne (2015) godine bilo je više žrtava nacionalne trgovine (62,5 odsto), nego transnacionalne (37,5 odsto) od ukupno identifikovanih žrtava (40).

Vrste eksploatacije i tipovi eksploatacije (nacionalna odnosno transnacionalna eksploatacija). Pregled slučajeva žrtava trgovine ljudima, s obzirom na vrste i tipove eksploatacije, dat je u Tabeli 9.

Tabela 9. Vrste i tipovi eksploatacije

| | | Nac_Trans | | Total |
|---------------------|---|------------|-----------------|-------|
| | | Nacionalna | Transnacionalna | |
| Vrsta eksploatacije | Radna eksploatacija | 3 | 4 | 7 |
| | Seksualna eksploatacija | 23 | 8 | 31 |
| | Prinuda na brak | 1 | 3 | 4 |
| | Prinuda na vršenje krivičnih dela | 1 | 0 | 1 |
| | Prosjacenje | 1 | 0 | 1 |
| | Trgovina radi usvojenja | 2 | 0 | 2 |
| | Visestruka eksploatacija (radna, seksualna prosjacenje) | 2 | 0 | 2 |

| | | | |
|---|-----------|-----------|-----------|
| Visestruka eksploatacija (radna i seksualna) | 1 | 0 | 1 |
| Visetruka (Seksualna, Prinudni brak, prinuda na vršenje krivičnih dela) | 0 | 1 | 1 |
| Visestruka (seksualna, prinuda na vršenje krivičnih dela, radna) | 1 | 0 | 1 |
| Visestruka (prosjacjenje, prinudni brak) | 0 | 2 | 2 |
| Visestruka (seksualna, prinudni brak) | 1 | 1 | 2 |
| Visestruka (seksualna, koriscenje u oruzanim sukobima) | 0 | 1 | 1 |
| Visestruka (prinudni brak, radna) | 1 | 0 | 1 |
| Total | 37 | 20 | 57 |

Od 57 identifikovanih žrtava trgovine ljudima kao nacionalna eksploatacija najzastupljenijaje seksualna eksploatacija (23), kao i kao transnacionalni tip eksploatacije (8).

Uzrast i pol žrtve s obzirom na nacionalnu odnosno transnacionalnu eksploataciju. Deca se najčešće javljaju kao žrtve nacionalne eksploatacije (15) dok ih u transnacionalnoj eksploataciji ima u sedam slučajeva. Odrasli su žrtve nacionalne eksploatacije u 22 slučaja, a transnacionalne u 13 slučajeva. Osobe muškog pola su žrtve nacionalne eksploatacije u četiri slučaja, dok su u isto toliko slučajeva bile žrtve transnacionalne eksploatacije. Na drugoj strani, osobe ženskog pola evidentirane su kao žrtve nacionalne eksploatacije u 33 slučaja, dok su u 16 slučajeva bile žrtve transnacionalne eksploatacije.

Mehanizmi zaštite žrtava trgovine ljudima

Institucionalna dimenzija mehanizma. Predstavljeni mehanizmi za zaštitu žrtava trgovine ljudima imaju svoju institucionalnu dimenziju. Zapravo, radi se o državnim institucijama (državnim organima iz izvršne grane vlasti sa upravnim organima (ministarstvima), organima sudske vlasti, međusektorskim telima i javnim službama), kao i organizacijama civilnog društva (nevladnim organizacijama specijalizovanim za zaštitu žrtava trgovine ljudima. Priroda nekog mehanizma ne može se shvatiti analizom sklopa institucija koje ga čine, već načinom njegovog rada.

Preporuka

Potrebno je razmotriti razloge za eventualno redefinisanje uloge državih (nacionalnih) tela kao mehanizama za zaštitu žrtava trgovine ljudima, imajući u vidu promene u pogledu fenomena trgovine ljudima i uvođenja novih mehanizama.

Funkcionalna dimenzija mehanizma. Mehanizmi za zaštitu žrtava trgovine ljudima imaju funkcionalnu dimenziju, koja se razdvaja na:

(a) *Proceduralnu* (internu – unutar svakog organa, tela, organizacije, kao i međusektorsku – koja omogućava saradnju između institucija i tela u zaštiti žrtava trgovine ljudima); i

(b) *Koordinacionu*, koja omogućava komunikaciju među organima i službama unutar a naročito između sektora. Operativna koordinacija u ravni zaštite žrtava trgovine ljudima duboko je policentrična i segmentarna. Ulogu koordinatora u zajednici, u zaštiti (pri čemu ne mislimo na koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima na republičkom nivou) ima ona služba koja je sistemski pozicionirana za konkretne poslove u zaštiti, propisane zakonom ili drugim propisom. Tako na primer, centar za socialni rad ima ulogu koordinatora u pružanju usluga i određivanju i sprovođenju mera zaštite dece koja su žrtve trgovine ljudima, u skladu sa svojim nadležnostima propisanim Porodičnim zakonom i Zakonom o socijalnoj zaštiti. Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu svoju koordinatorску ulogu ostvaruje na drugačiji način. Ovaj centar svoje poslove obavlja na čitavoj teritoriji Republike Srbije, a jedna od njegovih važnih funkcija je koordinacija aktivnosti pružanja usluga socijalne zaštite žrtvama trgovine ljudima i saradnja sa centrima za socijalni rad, drugim organima, službama i organizacijama, s ciljem reintegracije, dobrovoljnog povratka u državu porekla, odnosno drugog načina obezbeđivanja najboljeg interesa i bezbednosti žrtava trgovine ljudima.

Konvergentni fenomeni

Deca u pokretu su u riziku od trgovine ljudima, naročito ako se radi o deci bez pratnje. Takođe, iregularni migrantisu u riziku od trgovine ljudima. Oni su zavisni od krijumčara, zbog svog ilegalnog statusa ne uživaju nikakvu zaštitu i prinuđeni su ili mogu biti prinuđeni da egzistenciju obezbeđuju na crnom tržištu rada.

Ovim je jasno da **deca u pokretu, žrtve krijumčarenja ljudima, deca žrtve zloupotrebe dečjeg rada i žrtve trgovine ljudima** – jesu konvergentni fenomeni, a žrtve ovih pojava mogu biti višestruke žrtve: krijumčarenja, trgovine ljudima i zloupotrebe dečjeg rada uključujući i najgore oblike dečjeg rada.

Preporuke

Potrebno je da Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima razmotri potebe za organizacionim, proceduralnim i metodološkim prilagođavanjima, s ciljem:

- 1) boljeg prepoznavanja navedenih konvergentnih fenomena;**
- 2) prevazilaženja teškoća u identifikaciji žrtava trgovine ljudima među žrtvama dečjeg rada, a u saradnji sa drugim institucijama prvenstveno Inspekcijom rada;**
- 3) preispitivanja mogućnosti za institucionalne modifikacije s ciljem pružanja podrške i žrtvama zloupotrebe dečjeg rada.**

Migrantska kriza i rizik od trgovine ljudima

Broj migranata koji se duže zadržavaju u Srbiji tokom 2016. godine veći je nego ranije. Značajan broj migranata ne nalazi se na formalnom smeštaju, u okviru državnog sistema. Među migrantima postoji značajan broj dece.

Sam način funkcionisanja pojedinaca i migrantskih grupa i njihova upućenost na neformalne mehanizme sopstvenog uređenja življenja tokom boravka u Srbiji, otavlja prostor za neželjene pojave i posledice, tj. rizike od: zloupotrebe osoba, naročito onih najranjivijih poput dece bez pratnje; zloupotrebe dečjeg rada; eksploatacije; trgovine ljudima.

Preporuka

Potrebno je u saradnji sa drugim organizacijama a prvenstveno sa specijalizovanim nevladinim organizacijama, unaprediti procedure i metodologiju identifikacije žrtava trgovine ljudima među migrantskom populacijom. Ovo posebno stoga što pripadnici migrantske populacije duže borave u Srbiji nego što je to bilo u ranijim periodima.

Unapređenje načina rada mehanizma za zaštitu žrtava trgovine ljudima

Saradnja između Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu, postoji i ona jeste jedan od uslova za funkcionisanje mehanizama zaštite žrtava trgovine ljudima u Srbiji.

Preporuke

Postoji prostor za unapređenje saradnje, putem:

- 1) unapređenja zajedničkog razumevanja kriterijuma za identifikaciju žrtava u konkretnim slučajevima;**
- 2) unapređenja komunikacije Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima i nevladinih organizacija, u delu jasnih obrazloženja za odbijanje identifikacije osobe kao žrtve trgovine ljudima;**
- 3) unapređenja komunikacije Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima i nevladinih organizacija u pogledu obezbeđenja načina stupanja u kontakt za osobom sa koju nevladine organizacije imaju razloga da veruju da su žrtve trgovine ljudima, s ciljem njene dostupnosti stručnjacima Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima.**

Postoji za potreba za dodatnim naporom Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, radi unapređenja profesionalne senzitivisanosti i kompetencije profesionalaca u centrima za socijalni rad.

Preporuke

Potrebno je:

- 1) nastaviti rad na preispitivanju vrednosnih stavova i suzbijanja stereotipa o romskoj kulturi i tradiciji kod profesionalaca u centrima za socijalni rad, s ciljem jasnog prepoznavanja i reagovanja na eksploativne prakse (prinudni brakove) kao moguću trgovinu ljudima;**
- 2) evaluirati uticaje treninga o trgovini ljudima, prvenstveno u centrima za socijalni rad u pograničnim opštinama, radi procene njihove adekvatnosti i planiranja novih vidova podrške za povećanje kapaciteta centara za socijalni rad u prepoznavanjumoguće trgovine ljudima među izbeglicama i migrantima;**
- 3) nastaviti sa pružanjem podrške u radu na razvoju usluga smeštaja i posebnih programa podrške za žrtve trgovine ljudima uz unapređenje saradnje sa pružaocima usluga koji pružaju usluge namenjene opštoj populaciji ili posebnim grupama korisnika, radi uključivanja žrtava trgovine ljudima u usluge u zajednici.**